

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
**Sivil Toplum Kuruluşları
Eğitim ve Araştırma Birimi**

**Çokkültürcülükten Kültürlerarasılığa:
Farklılık İçinde Bütünlük**

Doc.Dr. Ayhan Kaya

Sivil Toplum ve Demokrasi
Konferans Yazıları no 15, 2007

Kaset Çözümü: Ceylan Begüm Yıldız

A. Kaya: Öncelikli olarak bir takım kavramları vererek başlamak istiyorum. Kültür, küreselleşme, yerelleşme, kimliklerimiz, etnisite ve din... Bunlar Türkiye bağlamında da, bütün diğer ülkelerin bağlamında da, toplumların bağlamında da üzerinde çok sık durduğumuz hele hele belki de son yirmi yılda çok kullandığımız kavramlar. Bunlar, 1992'de özellikle Samuel Huntington'ın isimlendirdiği ve aslında belli ölçüde büyük sorunları içinde barındıran uygarlıklar çatışması teziyle belirginleşen bir takım konular haline geldi. Pek çok gerilime, pek çok soruna hep kültür paradigması üzerinden, hep kimlikler paradigması üzerinden, uygarlıklar paradigması üzerinden bakmaya başladık. Namus cinayetleri denildiğinde Batı'da mesela bunun doğrudan İslam ile alakalı olduğunu söylediler, doğrudan kültürle alakası olduğunu söylediler. Ama hep göz ardı edilen bir şey vardı, o da aslında yapısal konular, kaynakların eşit paylaşılmamakta olması, küreselleşme süreçleriyle birlikte yoksulluğun ve varsıllığın arasındaki uçurumun giderek artması idi. Bu güne gelindiğinde özellikle herhalde şöyle bir tanımlama yapmak mümkün; yoksulluk okyanusları içerisinde varsıllık adacıklarının olduğunu pekâlâ biliyoruz. Bundan Türkiye de etkileniyor, bundan bütün Dünya ülkeleri etkilenmekte. Bu söylemsel değişiklikte Bosna Hersek savaşı çok belirleyicidir: iki farklı uygarlığın, iki farklı dinin unsurlarının bir arada yaşayamayacağı gibi bir sonucu kamusal alana aktaran bu deneyim, Bosna Hersek deneyimi önemlidir. Hıristiyanlar ve Müslümanlar bir arada yaşayamazlar şeklinde aslında son derece problemlili bir çıkarımı bizim önümüze sermiştir, dolayısıyla 90'lı yılların başlangıcı bu anlamda çok belirleyici.

Şimdi buradaki benim böyle çok özet olarak geçtiğim kavramlar benim kendi çalışmalarımda son derece önemli kavramlar. Kültür denildiğinde biz ilkokuldan bu yana belli bir kültür tanımıyla yoğruluruz. O kültür tanımı şudur; belli değerler, belli normlar, belli kurallar ve belli pratikler içerir kültür tanımı. Bu kültür tanımları genellikle de içinde yaşadığımız ulus devletlerin sınırlarıyla bağlantılıdır. Bu nedenle Türk kültürü denilir, Alman kültürü denilir, Yunan kültürü denilir... Bunlar, doğrudan kültür dediğimiz şey ulusal sınırlarla çevrilidir, sınırlıdır. Kültürel sınırlar ulusal sınırlara eşittir. Hâlbuki bu kültür tanımı 19. yüzyılın uluslar çağının tanımıdır. Ulus devletlerin oluşumu için böyle bir tanıma ihtiyaç duyulmuştur, bu şekilde sınırlı bir kültür tanımına ihtiyaç duyulmuştur. Kültürü statik bir birim olarak, bir değişken, bağımsız bir değişken olarak bizlere öğretmiştir. Yani bizler insanlar olarak söz

konusu kültürlerin içine doğan ve o kültürlerden etkilenen insanlarız. Bir anlamda pasif insanlarız. Dolayısıyla bizim kültürümüz doğduğumuz andan itibaren şekillenir ve o kültürün taşıyıcısı oluruz bütün hayatımız boyunca. Bu anlayış bunu getiriyor. İşte bu anlayış Türkiye’de egemen anlayıştır, Almanya’da egemen anlayıştır. Aslında pek çok ülkede çok egemen anlayıştır. Çünkü bu anlayış iki farklı şeyin, iki farklı kimliğin, iki farklı unsurun biradallığını pek mümkün kılmayan bir anlayıştır. Ama şimdi ikinci kültür nosyonunu, özellikle postmoderniteyle birlikte, son yüzyılın son çeyreğinin bize öğrettiği bir takım gelişmeler ışığında düşünürsek aslında kültür sınırları belli olan, hiç değişmeden varlığını sürdüren, bireyden bağımsız bir şey değil. Tam da tersine aslında, bireyin içinde bulunduğu coğrafi, siyasal, toplumsal, ekonomik ve ekolojik unsurlara bağlı olarak sürekli değiştirdiği, etkilediği ve kendisine özgü kıldığı bir takım değerler normlar, pratikler bütünüdür aslında. Dolayısıyla kültür değişir. Kültürün değişmezliği varsayımı milliyetçi bir varsayımdır. İrkçi bir varsayımdır. Yabancı düşmanı bir varsayımdır. Ötekini kabul etmeyen, heterofobik bir varsayımdır. Farklılıkların biradallığını mümkün kılmayan ırkçı, milliyetçi, yabancı düşmanı bir varsayımdır. Çünkü 19.yüzyılın kültür nosyonu bir tözün, bir özün varlığını kabul eder. Yani işte Türk kültürü dendiğinde Orta Asya’dan alınıp getirilen at üstünde taşınan ve hiç değişmeden o kendi özelliğini koruyan bir takım değerler bütünü olarak kabul edilir. Ama böyle bir şey yok. Kültürün özü olamaz, çünkü kültür toplumsal bir konstrüksiyondur. Kültür her defasında değişir. Bizlerin bireysel kültürlerine baktığımız zaman bugün bir takım kültürel alkımlardan etkilendiğimiz gibi, bir takım gençlik kültürlerinden etkilendiğimiz gibi yarın başka bir takım kültürlerden etkilenmemiz son derece mümkündür.

Dolayısıyla aslında kültür dediğimiz şey, bireysel açıdan baktığımız zaman, bizim kendi hayat hikâyelerimiz açısından baktığımız zaman bir tür kolajdır. Antropolog Claude Lévi-Strauss, bu anlamda kültürü bir kolaj olarak tanımlar, yani resim sanatındaki kes yapıştır... İstedığımız zaman o parçalardan bir kaçını atıp yerine başka parçaları koyabiliriz ve o şekilde kendi bireysel kimliklerimizi, kendi kültürel kimliklerimizi ve kendi etnik kimliklerimizi inşa edebiliriz ve her defasında yeniden değiştirebiliriz. İşte bunu yapan bireylere de yine Claude Lévi-Strauss “*bricoleur*” adını veriyor, “*bricoleur*” yani o kolajı yapan insana “*bricoleur*” adını veriyor. Bunu anlatmamın nedeni bireyin önemli olması... Yapı çok önemlidir, içinde bulunduğumuz kaynakların, içinde bulunduğumuz siyasal, toplumsal, iktisadi, ekolojik, coğrafi ortam,

yapı çok önemlidir. Ama bir o kadar da önemli bir şey vardır ki o da bireyin kendisidir. Otonom bireyin kendisidir. Özerk bireyin kendisidir. Burada belki size bu anlamda bir kavram daha tanıtmak istiyorum. Belki bazılarınız biliyordur, benim çok sevdiğim bir kavram. Özerklik biliyorsunuz, bireyin kendi geleceğini, kendi kaderini bir şekilde belirlemesini tanımlayan bir kavram: özerk, yani kendi kendini yöneten, otonom... “*Auto nomos*”, otonom yani kendi kendini yöneten birey. Bir de özellikle bu günlerde özellikle 20-30 yılda hayatın çok hızlı değiştiği, küreselleşmenin çok ciddi anlamda hayatın her alanına hükmettiği ve bu nedenle de, eğer diyalektik düşünürsek dünya tarihini, olguları, bu nedenle de kendini yaratan, yerelleşmeyi kendiliğinden mümkün kılan, bu küreselleşme süreçleri karşısında özellikle bireylerin kendilerini değişen dünyayı daha iyi adlandırabilmek, anlayamadıkları anlam veremedikleri bir takım olayları olguları daha iyi adlandırabilmek için bir takım grupların içerisinde, bir takım örgütlerin içerisinde, bir takım arkadaşlık grupları içerisinde, bir takım kulüplerin içerisinde bir takım sorulara çözüm aradıklarını görmeye başladık. Kentte kendini mümkün kılan, yani bunlar hemşeri örgütlenmeleri olabilir, bunlar arkadaşlık grupları olabilir, bunlar işte “*clubber*”lar olabilir. Bunlar futbol takım taraftarları olabilir. Bunlar bazen de STK’lar olabilir. Bazen de bunlar epistemik cemaat dediğimiz akademik bir takım böyle kendi içine kapalı cemaatler olabilir. İşte bu tarzda oluşumlar bizim yaderk oluşumlar dediğimiz oluşumlar. Yani bireyin kendi geleceğini ötekine bıraktığı oluşumlar, yaderk. İngilizcede “*heteronom*” diyoruz, “*heteronomy*” diyoruz “*autonomy*” değil de “*heteronomy*”. Yani “*ruled by the other*”, öteki tarafından ya da cemaat tarafından yönetilen “birey”. Orada bireyi tırnak içine almak lazım... Yani bugün şu gerçeklikle karşı karşıyayız otonom bireylerin nerdeyse tamamı aynı zamanda heteronom özellikler taşımaktadır. Dinsel cemaatlerin yükselişini, etnik cemaatlerin yükselişini, kültürel cemaatlerin yükselişini bu şekilde açıklamak mümkün. Ama heteronomi de aslında rasyonel bir tercih. Çünkü anlam veremediğimiz şeyleri o cemaatin bize sağladığı konfor içerisinde ediniyoruz. Yani bugün İslam’a baktığımız zaman yine Türkiye’de bu heteronominin aslında bu yaderkliğin egemen olduğunu bireylerin hakikaten bir şeyleri anlayabilmek, anlamlandırabilmek için kendilerini o tür gruplar içerisinde bulduklarını söylememiz mümkün. Etnisite de böyle bir şey. Millet de böyle bir şey.

İki yıl öncesine kadar, seçim öncesine kadar, seçimlere kadar iki yıl boyunca Türkiye milliyetçilik damarının çok böyle kabardığı bir süreç yaşadı ve hemen hemen

istisnasız herkes de o damara eklemeli. Ama bu insanların hakikaten o denli şoven, o denli yabancı düşmanı, o denli ırkçı, o denli milliyetçi oldukları anlamına da gelmeyebilir. Birazdan belki sorular olursa onu açabiliriz. Bu ne anlama gelebilir diye tartışabiliriz.

Dolayısıyla bu iki kültür nosyonu önemli. Bu arada zaten küreselleşmeyi ve yerelleşmeyi belli ölçülerde anlattık. Ama burada asıl altını çizmek istediğim şey farklılık söyleminin son 20 yıla belki de 30 yıla, özellikle 1960'lı yıllarda Amerika'da başlayan siyasi hareket, feminist hareket, etnik hareket gibi hareketlerin küreselleşmeyle birlikte dünyanın her tarafına yayılması ve farklılıkların en temel özellikler olarak yüceltilmesi gerçeğini dünyanın her tarafında yaşanmasıdır. Hatta Freud buna "*narcism of minor differences*" yani küçük farklılıkların narsizmi diyor. Biz bütünü kaybetmeye, toplumsal olanı kaybetmeye, toplumu bir arada tutan unsurların organik bir takım yani organik grupların, organik bir mekanizma içerisinde bir araya gelmesini sağlayacak bir takım unsurların kaybolmaya başladığını söylüyoruz. Kimliklerimizin, kültürel, etnik, dinsel kimliklerimizin daha ön plana çıktığını ve bu kimlikler üzerinden birbirine değmeyen adacıkların ya da takım adalarının olduğu bir düzlemde yaşıyor hale geldik.

Dolayısıyla bu gün aslında yaşamakta olduğumuz şey bir anlamda toplumsalın sonu olarak ifade edilebilir. Bu toplumsal sona geliyor ise yeni toplumsallıklar üretmek gerekir. O parçalanan, ayrışan o kozmosları, mikro kozmosları bir araya getirmenin yollarını aramak gerekir. Bugün itibariyle, ben kişisel olarak, akademisyen olarak en önemli kaygılarımdan bir tanesi bu toplumsalı acaba yeniden nasıl inşa edebiliriz? Toplumsallık cemaatleşmeler, yerini daha başka kapsayıcı ne tür projelere bırakabilir? Biraz onun arayışı içerisindeyim.

Kimliklerimiz konusu: bütün kimlikler kendinden menkul olamazlar, yani bireysel kimliklerimiz, etnik kimliklerimiz veya dinsel kimliklerimiz kendinden menkul olamaz. Yani bütün kimlikler oluşurken mutlaka öteki ile girdiği ilişki bağlamında ortaya çıkabilmekte. Yani bugün Türkiye'de, Kürtlük kendi tanımını Türklük referansıyla bulabiliyor. Ya da belki yakın zamana kadar Yunanlılık kendi tanımını Türklük referansı karşısında bulabiliyor. Batı Doğu karşısında kendi tanımını o şekilde bulabiliyor, aslında çok Kartezyen bir düşünce biçimi diyebiliriz. Yani her zaman bir kendi değiliyle birlikte var, kendi ötekiyle birlikte var. Dolayısıyla kimliklerden

bahsederken mutlaka bireyin ya da bir grubun ötekiyle girdiği bizim diyalojik dediğimiz diyaloga bağlı, ya da diyalektik dediğimiz süreçleri göz önünde bulundurmamız gerekir. Charles Taylor isimli Kanadalı bir sosyal bilimci var o Hegel'e referansla önemli bir şeyin altını çizer; bizim kimliklerimiz üç farklı düzlemde oluşabilirler. Bu farklı düzlemlerin bir tanesi tanınma düzlemi, ikincisi tanınmama düzlemi, üçüncüsüyse yanlış tanınma düzlemi. Şöyle ki, eğer benim ötekiliğim benim farklılığım çoğunluk tarafından tanınıyor ise, tanınma var ise, "*recognition*" var ise; ben kendi kimliğimi daha ılımlı, daha demokratik, ötekiyle daha diyaloga açık bir şekilde sürdürebilirim. Demokratik toplamlarda yaşanan şey budur tanınma çok önemlidir. Yani diyelim ki Almanya'dasınız, ya da Hollanda'dasınız, Türksünüz diyelim, devlet sizin dilinizi yani bir göçmen dilini bir yabancı dil olarak kabul ediyor ve okullarında seçmeli bir yabancı dil olarak okutuyorsa o size çoğunluk toplumunun diğer bireyleriyle eşit olma hissini verir. Bu çok önemlidir tanınma, tanınıyorsunuz. Tanınmıyorsanız, öbür düzleme geçelim, tanınmıyorsanız orada işte çatışma vardır, gerilim vardır ve orada radikalleşen, sertleşen kimlikler vardır. Orada kriz vardır, çünkü orada çoğunluk sizin kimliğinizi ulusal, toplumsal ve kültürel birliği bozan bir düşman olarak algılamaktadır. Bu sorundur. Buna benzer olarak da yine sizi yanlış tanıyabilirler. Mesela Almanya'da biz bunun örneklerini çok görüyoruz. Oradaki Türkiyeli göçmenler, Alman toplumu tarafından öncelikli olarak Müslüman kimlikleriyle tanınırlar ve adlandırılırlar. Fransa'da da keza yine öyledir. Şimdi toplum sizi bir şekilde tanıyorsa, siz de taktiksel olarak o şekilde cevap verme durumundasınızdır. Ve belli ölçüde İslami yükselişin nedenlerinden bir tanesi de bu çoğunluk toplumuyla girilen ilişkidir. Ben son dönemde biraz şey düşünmeye başladım yani bugün bizim Türkiye'de yaşadıklarımız, milli görüş örneği böyledir, Fetullah örneği böyledir, kurumsallaşan İslam örneği böyledir Türkiye'de ve bunların büyük ölçüde batıdan kaynaklandığını, yani batıyla etkileşime giren Müslümanların aslında oluşturduğu bir takım yeni kimliklenmeler olduğunu düşünmeye başladım. Dolayısıyla bu gün Türkiye'de olan biteni diasporadan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Etnisite ve din konusunda ise yine dine özellikle değindik.

Şöyle bir paragraf açalım ben sizde lütfen not alın yani burada bir iki tane kitap getirdim örnek olarak ama etnisite konusunda o kitabı bulamadım. O benim kendi çevirimdi. Bağlam Yayınları'ndan Fredrick Barth "Etnik Gruplar ve Sınırları" diye çok

önemli bir kitaptır, 1960 yılında yazılan, çok önemli küçük bir kitaptır ama çok çok önemlidir. Türkiye'deki etnisite çalışmalarını, etnik çatışmaları anlayabilmemizi sağlayabilecek çok önemli bir çalışma. Bağlam Yayınları'ndan "Etnik Gruplar ve Sınırları". Diğer çalışma da vatandaşlık konusunda yine çok önemli 1950 yazımı bir makaledir bu. İngiltere örneğinden hareketle kaleme alınmıştır ama çok önemli bir çalışmadır. T. H. Marshall ve Tom Bottomore "Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar" İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Buna birazdan değineceğim, neden önemli olduğunu anlatacağım. Bir de TESEV'den yayınlanan, ücretsiz olarak edinebileceğiniz "Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları" isimli Turgut Tarhanlı'yla benim ortak bir çalışmamız var.

Şimdi etnisite dediğimiz şey aslında daha önceden anlattığım din ya da kimlikler gibi bir şey. Aslında etnisite dediğimiz şey yani Türklük nedir? Yani Türklük hakikatken, ya da Türk etnisitesi hakikatken, ya da Kürt etnisitesi Med uygarlığından doğan oradan devam eden değişmeden bir takım özelliklerini barındıran bir şey midir? Almanlık nasıl bir şeydir? Almanlık hakikatken İran'dan göçen bir takım Aryan kavimlerin hiç bozulmadan, böyle adeta bir kavanoz içerisinde onca yolu taşıyarak götürdükleri bir şey midir? Yani bir şey midir? Bir eşya mıdır? Nedir etnisite? Etnisitenin bunlarla hiç alakası yok. Etnisite bir öz değil, etnisite bir töz değil, etnisite yine bir takım toplumsallık süreçleriyle farklı coğrafyalarda, farklı ekolojik düzlemlerde ve farklı politik düzlemlerde değişen farklılaşan bir takım değerler bütünü, bir takım pratikler bütünü. Mesela Barth'ın bu kitapta size sözüne ettiğim Frederick Barth'ın bu kitapta verdiği çok önemli, enteresan bir örnek var. Norveç'in güneyinde iki tane köyü ele alıyorlar. Bir tanesi dağ köyü, çok yani 1950'li 40'lı yıllarda, bir tanesi de ova köyü. Bunlar bizim Anadolu'da çok sık gördüğümüz tipler. Şimdi aslında bu iki köyün insanları, köken olarak aynı kökenden geliyorlar. Yani 300 yıl öncesine gidildiğinde bunlar aynı yerde yaşayan belki bir aile. Zaman içerisinde bir takım husumetler oluyor, bir takım olaylar oluyor. Birileri kalkıyor dağ köyüne yerleşiyor. Birileri ova köyünde kalıyor. Fakat aradan geçen yüz yıl sonra ya da yüzeli yıl sonra, çok net olarak görünüyor ki kimlikler çok değişmiş. Bir tanesi kendisine A diyor, ova köyü kendisine B diyor. İki farklı kimlik, iki farklı etnik kimlik ortaya çıkıyor. Tabii burada Barth'ın özellikle alını çizdiği şey şu; aslında bunların ikisi de aynı ama neden farklılaşıyorlar? Farklılaşıyorlar çünkü içinde yaşadıkları koşullar, coğrafi koşullar, dış pazarlara dış toplumlara eklemlenme, açılma süreçleri birbirlerinden çok farklı. Ova

köyü diğer kente yakın, asıl kente yakındır, yolları vardır, insanlar ürettiği ürünleri rahatlıkla şehre götürebilirler, satabilirler, aracısız satabilirler ve sattıkları ürünlerin kendilerine sağladığı sermayeyi makineleşmeye yatırabilirler ve o süreç onları zenginleşmeye doğru götürür. Bir zenginlik vardır orada, bir varıllık vardır orada. Fakat dağ köyüne baktığımız zaman, dağ köyünde yolumuz yoktur, ürün kalitemiz de o kadar iyi değildir. Dolayısıyla kendiliğinden bir yoksulluk başlar. Pazara götürmekte de zorlanırsınız. Hatırlayın belki bileniniz vardır, köylerde Türkiye’de çerçiler filan vardı, gelirler orada bir değiş tokuş ilişkisi vardır: İnsanlar şehre gidemediğinden o tur eşekle ya da küçük arabalarıyla gelirler sizin ihtiyacınız olan şeyi size verirler sizin yumurtanızı alır giderler, ya da sütünüzü alır giderler. Dolayısıyla burada bir artı değer üretmek mümkün değildir, kar üretmek mümkün değildir. Dolayısıyla zenginleşmek, varıllaşmak mümkün değildir. Yatırım yapmak, makineleşmek mümkün değildir. Dolayısıyla yoksul kalmak durumundasınızdır. Aslında temeldeki farklılık budur. Yani varıllık ve yoksulluk ilişkisidir. Mardin’li olan var mı? Mardin’den gelen yok. Midyat yakınlarında bir, başka bir ilçe daha var. Bundan birkaç yüzyıl öncesine kadar o ilçe yok. Midyat diye bir yer var ve Midyat’ta çok büyük ölçüde Süryani var. Birkaç yüzyıl önce bir kuraklık olur ve o yöre insanlarından bir kısmı Müslümanlığa geçerler çünkü gayrimüslimlerin büyük oranda elde ettikleri ürünlerden devlete vergi vermeleri gerekmektedir. Müslüman olduğunuz zaman o vergiden kurtulursunuz. Ama İstanbul o vergiyi alırken ürettiğiniz değere bakmaz, o değer sabit bir değerdir. Onu mutlaka vereceksinizdir. Kuraklıkta bu mümkün olmadığından rasyonel yol İslam’a geçmektir ve İslam’a geçilir. Bir kısmı İslam’a geçer ve onlar ayrışır. Ve bugün itibarıyla bakıldığı zaman kökenleri aynı olmasına rağmen... Mesela Midyat’ta yaşayan Süryanilerle, sonradan Müslüman olan Süryaniler arasında çok ciddi bir gerilim vardır, çok ciddi bir çatışma vardır. Trabzon’a baktığımız zaman yine bunun izlerini görmeniz mümkündür. Yani o yüzden bizlere kamusal alanda etnisite, milliyetçilik ya da din gibi aktarılan bir takım semptomların üzerine ya da sonuçlarının üzerine düşünmek yerine, bu semptomlara bu sonuçlara neden olan asıl nedenleri anlamaya çalışmak bizlerin asıl görevi olmalı ve anlatmak da bizim asıl görevi olmalı. Yani son dönemde Türkiye’ye baktığımız zaman laiklik paradigması üzerinden kendilerini kamusal alanda var kılanlar ile İslami paradigma üzerine kendilerini kamusal alanda var kılma gayesindeki insanlar arasında çok belirgin bir fark vardır; o da sınıfsal bir farktır. Yani o laiklik ve ya İslam var olan bir derdin, var olan bir kaygının dile gelme şeklidir. Yoksa özü İslam, din ya da laiklik filan değildir.

Yani geçtiğimiz iki yıla bakın kimlerin laik paradigmaya eklemlediklerini, kimlerin daha böyle İslami paradigmaya eklemlediklerini görmemiz mümkün. Orta sınıflar ve orta üst sınıflar laiklik paradigmasıyla kendi sahip oldukları statükoyu, varsıllığı koruma kaygısında iken, değişen iktidarla birlikte palazlanmaya başlayan daha alt orta sınıfların ki Anadolu olabilir, İstanbul olabilir, grupların varsıllıklarını İslami kimlik üzerinden ifade ettiklerini ve oradan siyaset yaptıklarını görüyorsunuz. Dolayısıyla temel meselemiz aslında İslam ve ya laiklik değildir. Onlar sadece var olan bu sınıfsal ve toplumsal değişimin rahatsız ettiği ve ya daha mutlu kıldığı bir takım grupların kendi kaygılarını bildikleri dili kullanmak suretiyle anlatma şekilleridir. Zaman zaman milliyetçilik kullanılır, çünkü milliyetçilik, laiklik, İslam bu ülke insanların en iyi bildiği üç dildir. O yüzden, bizler sosyal bilimciler olarak bu tür konulara bakarken, insanlarla konuşurken bir insanı milliyetçi olduğu için ya da İslamcı olduğu için ya da aşırı laik olduğu için ilk görüşme anında, ilk konuşma anında öyle bir resim çizdiği için göz ardı edemeyiz. İnsanlarla birebir konuştuğunuz zaman, insanları anladığınız zaman insanlar sizin bildiğiniz kaygıları dile getirmeye çalışırlar.

Bir örnek vereyim: Brüksel’de bir alan çalışması yapıyoruz, bir odak grup görüşmesi yapıyoruz on- on iki kişi civarında bir tane çocuk, şöyle otuzlu yaşlarında, acayip bir İslami ve milliyetçi bir söylem kullanmaya başladı. Bir süre sonra herkes birbirine ısındı ve mesela o arkadaşın eşcinsel tavırlar içerisinde olduğunu anladık. Olabilir tabii ki bunda hiçbir problem yok ama buradan şunu çıkarabiliriz: insanların aslında özgür ve demokratik bir ortam olmadığından, belki de hakikatken bu Şerif Mardin’in dediği gibi bir takım baskılar nedeniyle, insanların kendi meramlarını, gerçekten onları rahatsız eden bir takım meramları ya da onları özgürleştirecek bir takım meramları dile getirmekte zorlanırlar ve egemen dillere eklemleme onlar için en kolay yoldur. O yüzden o, eşcinsel olan milliyetçi söylemle, Müslüman söylemiyle kendini orada rahatlıkla koruyabilir. Burada benim anlatmaya çalıştığım şey insanlar aslında demokratik ve özgürlükçü bir ortam olmadığından kendilerini koruyabilmek için o hep var olan bir takım ideolojiler var ya, bir ülkeyi belirleyen kuran ideolojiler ve bizim şu anda çok şikâyet ettiğimiz ideolojiler, milliyetçilik gibi, Türk - İslam gibi laiklik gibi ideolojilere sarılmaktan başka bir seçenekleri olmuyor. Hâlbuki özgür bir ortamda daha başka olmak, başkalaşmak, diyalogun içerisinde hiçbir şeyden korkmadan kendi düşüncelerinizi, kaygılarınızı dile getirerek aslında bugün yaşadığımız bu tür sorunsallardan kurtulmak pekâlâ mümkün olabilir. Çünkü biz buna piskoanalitik

yöntem diyoruz. Habermas'ın ya da Anthony Giddens'in, ya da Ulrik Beck gibi bir takım sosyal bilimcilerin, siyaset bilimcilerinin hep alını çizdiği şey diyalog... Diyalog... Diyalog. Yani diyalogu şöyle anlamak gerekir, diyalog; sonunda net ortak noktaya gelmemiz gerekmez, gelirsek ne ala ama gelmemiz gerekmez. Yani birinin ötekine asimile olması, bir fikrin kaybolup baskın olan fikrin ortada kalması anlamına gelmez diyalog. Diyalog; konuştuğça bir ilişkinin devamı ve konuştuğça da insanların, grupların birbirlerine zarar vermemesi anlamına gelir. Yani biz saatlerce konuşabiliriz ama hala bir noktaya gelemiyoruzdur, bir noktada buluşamıyoruz... Hiç önemli değil önemli olan zaten o diyalog pratiğinin kendisi. Diyalog pratiği zaten çözümün kendisi. Yani o farklılıklar devam edecektir, çünkü sınıflar farklıdır, sosyal sınıflar farklıdır, geçmiş farklıdır, gelenekler farklıdır, çözüm yöntemleri farklıdır. Yani farklılıklar kaçınılmazdır. Ama önemli olan o diyalogu mümkün kılmaktır. Bu noktaya kadar müdahalesi olan, katkısı olan var mı acaba?

Katılımcı: Farklılıkların narsizmi diye bir şey vardı, böyle çok anlayamadım ama bir çağrışım yaptı bu tanım. Çok uzaktan bildiğimiz kadarıyla Amerika'da bir takım ilgi grupları var. Şişmanlar toplanıyor, yarış severler toplanıyor... Çeşitli moral yükseltici seanslarda bulunuyorlar. Bu kişilerin bu farklı yanlarının onları bir araya getiren bir payda olması anlamına geliyor. Şunu öğrenmek istiyorum, şimdi örneğin, benim hayatımda sigara kullanıyorum ben belki hayatımın önemli parçasında ortak paydadır. Fakat acaba diyorum ki, ciddi ya da ciddi olmayan kişilerin hayatlarında çeşitli büyüklüklerde ya da çeşitli önemlere sahip olan bu farklılıklar onları bir araya getirdiğinde maviler şuraya kırmızılar buraya gibi nitelikleşmeye doğru mu gidiyor?

A. Kaya: Şimdi benim görebildiğim kadarıyla bu farklılık özellikle küresel kapitalizmle birlikte bayraklaşan bir olgu. Yani bugün televizyondaki reklamlara baktığımız zaman en çok resmedilen, en çok yüceltilen şey farklı olmak. Çünkü farklılık hep yeniden bir takım üretim mekanizmalarının işletilmesini gerektirir. Yani giyim tarzımızla farklı olmak, tüketmek anlamına gelir. Bir takım kültürel sermaye sahibi olmak işte müzik bilgisi ya da ne bileyim başka bir takım diller yine tüketmeyle alakalıdır. Yani benim görebildiğim kadarıyla bugün kültür, etnisite bu anlamda metalaşmıştır, ticarileşmiştir. Bu nedenle de kültürün ve etnisitenin biz tözsel bir şey olduğu fikrine kapılırız. Yani işte bugün Doğu Anadolu'lu bir insan gibi giyinmek istiyorum işte giderseniz kendinize ona uygun şeyler alırsınız. Ya da bugün bir Burma'lı gibi giyinmek istiyorum. Yani ya da işte bu "*ethnic clothing*" dediğimiz, etnik giyim tarzı dediğimiz şey aslında

etnisitenin bize satın alınabilinen, alınıp satılabilen bir meta olduğu fikrini veriyor. Ya da işte ben bugün kebab yemek istiyorum ya da ne bileyim bi gidersiniz dimi orada Beyoğlu'nu bilenler orada bir Halay vardır orada bir takım etnik böyle kadınlar oturuyorlar camekânda oklavayla Beyoğlu'nun İstanbul'un göbeğinde yufka açıyorlar. İşte etnisite dediğimiz şey, kültür dediğimiz şey giyim tarzlarıyla, mutfak alışkanlıklarıyla, yeme içme alışkanlıklarıyla alınıp satılabilen bir şey haline, bir meta haline geliyor. Dolayısıyla ben bu farklılıklarında bu anlamda küresel kapitalizmle çok bağlantılı, çok paralel bir şekilde yüceltiildiğini ve bizlerin bu ideolojik düzlemde çok fazlasıyla etkilendiğimizi düşünüyorum. İşte buna farkındalık, yani bizlerin sahip olduğumuz mutlaka bir takım kimliklerimiz var, ama bu kimlikleri sürekli böyle arttırarak toplumsal bütünü bozmanın, ya da bir takım toplumsal bütünlükler vardır onların zaten bozulması gerekiyordur, ama Türkiye artık bir noktaya gelmiştir artık ve toplumsal olanı daha demokratik daha katılımcı daha eşitlikçi bir şekilde yeniden kurgulaması gerekir. İşte bir takım hamleler oluyor Türkiye'lilik ya da daha başka Anadolu'luluk falan gibi hamleler oluyor. Biz şu anda öylesine bir düzlemde olduğumuzu düşünüyoruz ve bu çabalarımız herhalde onun için olsa gerek tekrar o dağılanı, parçalananı, legoları bir araya getirmeye çalışıyoruz. Ama o da çok fazla kolay olmuyor.

Katılımcı: Ben bir şey sormak istiyorum ya da bir öneri getirmek istiyorum. Şimdi biraz önce dediğiniz çok farklı gruplar var..... Kimlik ayrılıkları... Herkes parçalanıyor yani bir parçalanma söz konusu. Herkes alt kimlikleri, kendinin farklı olduğunu düşününce de dile getirmeye başlıyor. Şimdi kamusal alanda çalışıyorum. Biraz önce bir şey söylediniz çok hoşuma gitti. Bizim bulduğumuz yerde sizin dediğiniz gibi ova köyleri var, ve dağ köylerinde yaşayan Yörük kökenli Yörük köyleri var. Bir de çok eski zamandan Türkiye'ye işte bu değişim zamanında göçmen olarak gelen muhacirler var, Bulgaristan göçmeni insanlar var. Orada yerleşim olarak da mevcut Anadolu'da yaşayan insanların yanına eklemlendikleri için, bir de kendi özgürlüklerini koruma kaygısından dolayı, biraz değer sıkıntısından dolayı dağlarda kıyıda köşede kalan yerlere yerleştirilmişler. O köylerde yaşayan muhacir köyleri var, muhacirler var yani. Şimdi biz bu köylerle çalıştığımız zaman şöyle bir şey çıkıyor ortaya. Ova köylüsü geniş tarım arazilerine sahip neden, çünkü göl kenarlarındaki alanlar tarımsal alan olarak değerlendiriliyor ve tarlaların çok fazla olduğu için bunun sonucunda da besicilik gelişmiş oluyor, besicilik gelişince de süt üretimi, yoğurt üretimi... ve bu

alanlarda köylüler yavaş yavaş uzmanlaşıyor. Daha teknolojik daha sanayiye yönelik çalışmalar yapılıyor. Tabii bunlar onların ekonomik olarak daha iyi olmasını sağlıyor. Ama bunu yaparken o köylerde şöyle bir dejenerasyon; kimliklerdeki yani daha bireysel kimlikler ortaya çıkıyor. Toplumcu kimlikten daha ziyade bireysel kimlikler ortaya çıkıyor. Ve devlet... Mesela kamusal alanda çalışan bir kişinin çalışması zorlanıyor. Çünkü onun devlet ile bağı ortadan kalkıyor ve özel sektör devreye giriyor. Onun muhatap olduğu onun ekonomik olarak temelini oturttuğu kurum, bağlantı değişiyor. Dağ Köylerinde ise, yani Yörük köylerinde ise daha çok keçi, kır keçisi işte büyük baş hayvancılık ile geçim sağlanıyor. Yalnız arazi dağlık olduğu için tarım yapılamıyor. Ya da yapılan tarım teknolojik olmuyor. Bu köylerde de daha çok devlete bir bağımlılık var yani devletten gelen projeler, devletin onlara yardımı ön planda. Biraz da Yörük köylerinde şöyle bir şey var, sanıyorum bu kültürel bir şey, o köylerde toplumsallık, beraber yaşama daha kolay, çünkü zor koşullarda yaşıyorsunuz bireysel davrandığınız zaman var olmanız mümkün değil ama mutlaka bir arada olmak zorundasınız, bir arada hareket etmek zorundasınız, iletişim daha kolay çünkü sizin de söylediğiniz gibi ekonomik anlamda fakirlik var. Mutlaka bir çıkış yolu arıyorlar, oraya gidecek herkese tamamen açıklar. Çünkü yapacakları ya da kaybedecekleri bir şey yok. Bir de muhacir köyleri var, onlar çok daha farklı köyler. Çünkü onları Avrupa tozu yutmuş olarak nitelendiriyorum. Her köyün her evin önünde mutlaka bir çiçek bahçesi görebilirsiniz. Onlar fakirler ama daha akılcılar, inşaat sektörüne kaymışlar, daha böyle para kazanılacak şeylere kaymışlar. Kafalarını çalıştırarak bir şeyler yapmaya çalışıyorlar. Demek istediğim şu; yaşanan coğrafya insanların kimliklerini, hayata bakışlarını belirliyor. Bir de kamusal alanla ilgili bir şey söylemek istiyorum son olarak. Şimdi 2002 yılından itibaren biliyorsunuz daha kamusal alana İslami kimliğin girişi var. Şu an biz kamusal alanda şunu görüyoruz; dini güçle gelen adamlar ya da dini duyguları güçlü olan arkadaşlar, daha fazla organizasyon yeteneğine sahip. Bunun da temelini ümmetçilik olduğunu düşünüyorum. Yani tek doğru var bunlar için ve onun çerçevesinde herkesi kardeşim olarak nitelendiriyorlar ama çok daha organize olabiliyorlar ve bence de bu seçim sonuçları bunu gösteriyor, bu kadar hızlı karar alma mekanizmalarını sağlayabilmeleri, iyi organize olabilmeleri ve sorunların çözümlerini daha hızlı sonuca gidebilmeleri...

A. Kaya: Şimdi yani birinci söylediğiniz şey tabii önemli. Mesela Anadolu'ya baktığınız zaman daha böyle kendi içine kapalı ekonomiler içerisinde yaşayan köy

kadınları, kentli kadınları biraz aşağılayıcı ifadeler kullanırlar. Çünkü o kadınlar kötü kadınlardır, o kadınlar yani işte başlarını da açarlar... Barth'da buna değinir çünkü burada önemli olan aslında; bir grup kente, ekonomiye, ticarete, küreselleşme süreçlerine eklemlenirken ve dolayısıyla zenginleşirken, diğer grup daha sabit bir şekilde statükosunu, yoksulluğunu koruyarak kalıyor. Dolayısıyla aslında burada önemli olan şey o varsılıkla yoksulluk makasının giderek açılması, ve bu makastan rahatsızlık duyanların, rahatsızlıklarını ötekini aşağılamak, ötekini lekelemek, ötekine olumsuz bir takım kimlikler atfederek ifade etmeye başlıyor. Bu gün şeye baktığınız zaman, Türkiye'ye baktığınız zaman inanılmaz kamuoyu yoklamaları, anti-Amerikancılık dünyada en fazla, şimdi İranlılardan da nefret ediyor Türkler, herkesten nefret ediyor. Ama bu geçtiğimiz iki senenin şeyi bu şimdi biraz farklı olabilir. Türkler herkesten nefret ediyor ama işin enteresan tarafı kendilerinden de haz etmiyorlar. Dolayısıyla bu öyle bir haleti ruhiye ki bu geçtiğimiz iki yılın aslında hiçbir materyal nedeni olmamasına rağmen bu yaşanan milliyetçiliğin, bu yaşanan içe kapanmanın hiçbir materyal nedeni bence yoktu. Türkiye çok iyi gidiyordu ama seçim düzlemi cumhurbaşkanlığı tartışmaları, laiklik tartışmaları, CHP tartışmaları, din tartışmaları birden o bizim çok iyi bildiğimiz dillere bizi geri attı. Milliyetçiliğe geri attı, laikliğe geri attı, İslam'a geri attı ve şimdi Türkiye tekrar o dillerin, o kendisini boğan, o kendisini sıkıştıran, yani seksen yıl kendisini sıkıştıran o dillerden, kurtulma refleksi veriyor. Öbür taraftan yani ümmetçilik tabii olabilir ama ben yani onun çok belirleyici olduğunu düşünmüyorum. Bir yönü olabilir mutlaka, inanç çok önemli ama ben bu gün itibarıyla İslam'ın Türkiye'de de bir sektör haline geldiğini düşünüyorum. Camilere artık eskisi gibi bakamayız, camiler sadece gidip ibadet edilen yerler değil. Camiler aynı zamanda iş görüşmelerinin olduğu sosyal mekânlar haline geliyor, ihalelerin bağlandığı mekânlar haline geliyor. Bugün başka bir iktidar olsaydı, daha mesela aşırı sol bir iktidar olsaydı Türkiye toplumunun çok daha sola, sözüm ona 'sola', kayması çok mümkündü. Yani bu yine aslında yavaş yavaş yırtmaya çalıştığımız o yoksullukla bağlantılı bir şey gibi geliyor bana. Çünkü yoksul olan kitleler kendilerinin iktidarın bir parçası sayabilmesi için, iktidardan bir pay alabilmek için iktidara çok fazlasıyla angaje olma eğilimindedirler. Bu gün İslam'a, İslami anlayışa angaje olmak o insanları hakikatken İslam'la yatıp kalkıyor olduklarını ifade etmez. Bu bir taktik yani Michel de Certeau diye bir Fransız düşünür var, sosyolog var. Aslında bu onun söylediği bu o egemen stratejiler karşısında bireyin kendini koruyabilmek için uyguladığı taktikler. Yani dolayısıyla şimdi ümmet yani ümmet düşüncesini savunmak

bile bu düzlemde bir taktik olabilir. O yüzden daha böyle analizlerimizi yaparken, biz hep o semptomlar üzerinden düşünmeyi çok fazlasıyla yapıyoruz ama hâlbuki yapısal ilişkiler, ekonomik ilişkiler, yoksulluk/varsıllık ilişkileri daha önemli. Biraz Marksist bir yorum bu, biraz fazlasıyla belki Marksist bir yorum ama ben hala o yaklaşımın daha geçerli olduğunu düşünüyorum.

Katılımcı: Ben bir şey söylemek istiyorum. Söylediğiniz çok doğru ama sürekliliği, kalıcılığı getirebilir mi?

A. Kaya: Yani mesela bugün hangi gazetede vardı? Yeni okudum bir kamuoyu yoklamasını. Türban takan kadın sayısının azaldığını, namaz kılanların sayısının azaldığını söylüyor. Şimdi bunlar da çok önemli değil aslında, yani ben özellikle o seçim düzlemini göz önüne getirin. İşte iki üç tane kuran kursunda bir takım resimler... Yani bazı gruplar korku üzerinden siyaset yaparlar. Ve İslam'ın, radikal İslam'ın bir korku olarak lanse edilmesi, tabii o hakikaten öyle bir şey varsa bir korku yaratır ama bu korkunun ben aslında Türkiye'de geçtiğimiz iki yılda özellikle çok fazlasıyla "construct" edildiğini, çok fazlasıyla fabrike edildiğini, çok fazlasıyla aslında üretildiğini düşünüyorum. Geçmişe yakın geçmiş... Ben kendi geçmişime baktığım zaman, rahatlıkla söyleyebilirim benim çocukluğumda çok daha fazla kuran kursu vardı. Çok daha fazla... Bizi yazları gönderirlerdi kuran kursuna. Çünkü çocuk sokaktan kurtulsun diye. Fakat bugün itibariyle bir takım gruplar hakikaten üzerinde durdukları zemini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya olduklarından diye ben düşünüyorum, ve Türkiye'nin de yerleşik bir takım korkuları olduğundan, o korkularla çok iyi oynayabilirler. CHP bunlardan bir tanesidir.

Katılımcı: Söylediklerinizin hepsine çok katılıyorum ama kendi gözlemlediğim bir şey var. Ben Trabzonluyum. Trabzon'un bir dağ köyünde yaşıyorduk biz ve biz kapalı bir topluluktuk genelde ve göçle çıkıp farklı yerlere geldik. Bizde farklı göçün bıraktığı yaşayışı kendi köyümüzü, kendi köyümüzdeki ilişkileri, kadına bakış açısını daha pek çok günlük pratiğimizdeki o kültürel kodları nasıl değiştirdiğini gördük. Bu artık bizde kalıcı bir hale geldi ve artık bu bakış açısı bütün yaşantımızı da belirleyen, günlük yaşantımızı da belirleyen, kadına bakışı, pek çok şeye bakışı belirledi ve biz o pratiğin içinde yaşıyoruz artık o köyün insanları olarak. Köydeki yeni yetişen nesillerin artık yaşayışının çok farklı olduğunu söyleyebilirim. Bu bizim kültürümüz değildi. Bu bizim ürettiğimiz insan o olamazdı. Bu 20 yılda, 30 yılda ben bunun nasıl

farklılaştığını gördüm ve artık kalıcı bir şey. Diğerlerine eklelendik evet ve artık kalıcı hale geldi.

A. Kaya: Yani hani ben Trabzon'da araştırma yapmadım ama hani uzaktan görebildiğim kadarıyla '89 sonrasındaki o sürecin Trabzon'u küresel anlamda ve yerel anlamda çok ciddi olarak değiştirdiğini, dönüştürdüğünü söylemek mümkün. Ve Trabzon'un kendine özgü koşulları, yani yüzlerce yıllık geçmişini de göz önünde bulundurduğumuzda, bir takım grupların Türklük üzerinden siyaset yapmaları ve kendilerini Türklük üzerinden kurmaları, Müslümanlık üzerinden kurmaları yine bana taktiksel geliyor. Bu kalıcı da olabilir ama bu taktiklerin ortadan kalkması yapıyla çok bağlantılı bir şey. Türklüğün işler bir egemen paradigma olmadığı bilgisini yerleştirebilirsek kurumlarıyla, anayasasıyla, parlamentosuyla, %10 barajını ortadan kaldırmak suretiyle... Yani Türklük üzerinden bu ülkede artık insanlar kendilerine pozisyon edinemez bilgisine bizler, biz sivil toplum kuruluşları ve akademi, parlamento olarak, yerleştirebilirsek o tür taktiklere ben ihtiyaç olacağını sanmıyorum. Samsun'da alan araştırması yaptığımız zaman, ben Çerkezler üzerine bir çalışma yapmıştım, orada Samsun'da mesela Çerkezler çok böyle muhafazakârdır, kendi içine kapalıdır ama kamusal alanda öyledirler. Özel alanlarına evlerine girdiğiniz zaman İslam çok önemli değildir artık. Kendi dillerini konuşmaya devam ederler, Türklük çok önemli değildir artık. Yani insanlar aslında kendilerini korumaya çalışıyorlar. Ve bazen de bu şiddete dönüyor. Ben şiddetin bile bir dil olduğunu düşünüyorum. Yani insanların bir derdi var. Ogün Samast'ın bile, o tür insanların bile, bizlerin hala anlam veremediği hele hele Ankara'dakilerin hiç anlam veremediği bir takım dertleri var. O dertleri ifade etmek için şiddete, hatta cinayete başvurabiliyorlar, linçe başvurabiliyorlar.

Katılımcı: Ogün Samast bizim köylümüzdü. Bizim toplumumuz, bizim köyümüz Ogün Samast gibi bir karakterin ortaya çıkartacak bir yapıya sahip değildi. Ama bizim köyümüzdeki değişme ve yeni ortaya çıkan olay ve koşullar Ogün Samast'ı yaratıyor. Ve bu hâkim ideoloji artık bizim köyümüzde. Ben köye gittiğimde kahvenin önünden geçerken şunu artık biliyorum ki bu bizim köyümüz için çok yadırganan bir... "aaa kadın araba kullanıyor"... Böyle bir ifade 30 yıl önce gitseydim ben oraya arabayla demezlerdi, böyle bir ifadeyi kullanmazlardı. Kendilerini böyle ifade ediyorlar artık, bu bağlamda söylüyorum. Bu bizim köyümüz için artık kalıcı bir durum. Bu 30 yıldır

böyle ve artık Ogün Samast çıkıyor bizim köyden. Ve daha birçok Ogün Samast'ı da çıkaracak.

A. Kaya: Burada bir kriz var değil mi? Bir kriz var, bir dönüşüm var. Ve o dönüşümü yönetmek asıl mesele. Yani o dönüşümü iyi mi yöneteceğiz yoksa yüzümüze gözümüze mi bulaştıracacağız. Şu anda Türkiye özellikle geçtiğimiz iki yılda çok bilinçli olarak, iddia ediyorum çok bilinçli olarak Türkiye'de yöneticiler ve siyasal elit ve asker o süreci çok başarılı bir şekilde, kendileri adına çok başarılı bir şekilde, yönettiler. Mersin'de bir takım örgütlerin nasıl kurulduğunu ben biliyorum, alan araştırması yaptık. Aslında bunlar hakikatken köyü kendi içinde anladığımız, anlamaya çalıştığımız zaman işte Potlaç ekonomisinin egemen olduğu, işte birilerine yedirdikçe kendi iktidarınızı sağladığınız o Potlaç ekonomisinin egemen olduğu o köylerde birden başka bir şeyler, başka bir takım tezgâhlar yapılmaya başlanıyor. Mesela Mersin'de bunu çok iyi biliyorlar. Yerel düzlemlerde aslında, yerel olarak kendi sorunlarını, üzerlerine oynanan oyunları o kadar iyi biliyorlar ki. Mersin'de bunun o kadar farkındalar ki, çözümlerin de aslında o kadar farkındalar ki... Orada yöresel aktörlerin, yani STK'ların, ticaret odalarının, sanayi odalarının konuya bakışları benim görebildiğim kadarıyla Mersin'de çok doğru. Mesela bugün bakıldığında Mersin'de MHP kazanmıştır değil mi? Bu bir tehdittir aslında Türkiye genelinde. Mersin'i bilmeyen insanlar buna baktıkları zaman bu bir tehdittir. Fakat Mersin'in kendi iç yapısına baktığınız zaman, Mersin'deki MHP'ye baktığınız zaman, Mersin'deki MHP iddia ediyorum yüzlerce CHP örgütünden çok daha demokratiktir. Kürtlerin bile desteğini alabilmiş bir MHP vardır orada. Yerel olarak baktığımız zaman resim daha farklı görülebiliyor, Mersin örneğinde böyle. Trabzon farklı diyorsunuz.

Katılımcı: Söylediklerinizin biraz başına dönmek olacak ama tam sizin söylediğiniz değişim var ya, varsıllar ve yoksullar arasındaki makas açıldıkça bunlar birbirlerini tanımıyor. Bir şeyi tanımiyorsanız ondan korkarsınız, korktuğunuz şeyi de kötölürsünüz. Çok normal. Tanımadığı için....

A.Kaya: Yani arkadaşlar Türkiye, Anadolu bildiğimiz en heterojen coğrafyalardan bir tanesi. Yani Anadolu'nun köylerine gittiğiniz zaman yan yana iki köydür; Alevi köyü ve Sünni köyü, iletişim sıfır. Çerkez köyü Sünni köyü iletişim sıfır. Çeçen köyü Alevi köyü iletişim sıfır. Hakkaten Türkiye bir süreci yaşıyor, Avrupa Birliği entegrasyon süreci denebilir, küreselleşme süreci denebilir ve bu kendi içine kapalıktan yavaş yavaş

sıyrılıp dışarıya açılmaya, dışarıyı tanımaya başlıyor. Köylüler küreselleşme araçlarının kendisine sağladığı imkanlarla farklı coğrafyaları anlamaya başlıyorlar. Yani burada gerilimler olacak. Birazdan benim size anlatacağım şeylerde aslında buna işaret ediyor.

Şimdi yurttaşlık konusu, yani etnisite, kimlik ve ya din bu T. H. Marshall'ın yurttaşlık ve toplumsal sınıflar çalışmasında çok ayrıntılı olarak İngiltere örneğine referansla ve çok da başarılı bir şekilde anlattığı bir kurum yurttaşlık kurumu. Şimdi yurttaşlık denildiğinde aklımıza ne geliyor? Mesela birisi yurttaşlığın tanımını yapabilir mi? Yurttaşlık kurumunun tanımını.

Katılımcı: Belli bir coğrafyanın ve o coğrafyanın üzerinde kurulu olan ülkeye ait hissetme.

A.Kaya: Aidiyet yani değil mi? Anayasanın 66. Maddesi miydi? Türk vatandaşı kime denir?

Katılımcı: Türkiye cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan herkes Türk'tür.

A.Kaya: Türkiye cumhuriyetine kendini vatandaşlık bağıyla ait hissedenden herkes Türk'tür. Tabii şimdi bu önemli... Bağlı olan değil mi? Bağlı olan herkes Türk'tür. Eskiden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı deniyordu, şimdi Türk'tür. Şimdi burada kıyametler kopuyor. Bu Türk'tür nedir? Yani etnik bir içeriği var mı yoksa çok böyle hakikaten naif bir şey midir? Bence onun etnik içeriği vardır, '82 anayasasıdır. Türk-İslam teziyle devletin kutsallaştırıldığı bir Anayasada yer alan bir maddedir ve hakikaten etnik içeriği vardır. Yurttaşlık dediğimiz şey aslında, devlet tarafından bakıldığı zaman bu kuruma, çok belirgin bir ideolojidir. Yurttaşlık bir ideolojidir, yurttaşlık bir projedir, yurttaşlık bir stratejidir. Sizin bu yurttaşlık stratejisini, yurttaşlık projesini ne kadar başarıyla yönettiğiniz sizin demokratik bir ülke, demokratik bir devlet olup olmadığınızı ele verir. Şimdi bunları ben sırasıyla yazdım. Medeni haklar, siyasal haklar, sosyal haklar, kültürel, etnik, ekolojik haklar vesaire vesaire diye gider. Bunlar tarihsel süreçte toplumsal gruplar ve toplumsal sınıflar ile merkezi devlet arasındaki alışverişin, mücadelenin, çatışmanın ürünü olarak ortaya çıkan haklar dizisidir. Yani diyelim ki 17.yüzyılda 1644 Cromwell, İngiltere'de cumhuriyetçiler iktidarı ele geçiriyor ve hanedanı ortadan kaldırıyorlar. Başka bir hanedan kuruyorlar adeta. Tabii bu bir burjuva devrimidir. Burjuva devrimlerinin genel karakteristiği nedir?

Burjuva devrimlerinin olabilmesi için işçilerin de o devrime eklenmeleri gerekir. Bir toplumsal grup çıkıyor ve ben iktidara talibim diyor; Cromwell, cumhuriyetçiler. Bunu yaparken de güruhların desteğini almak durumundadırlar. Orada bir pazarlık vardır. O pazarlığın karşısında Cromwell proletaryanın desteğini alır ama karşılığında da bir şey vermek zorundadır. Feodalitede de böyledir, kral lordların askeri gücünü destek olarak alır savaş zamanında ve savaştan sonra elde edilen ganimetleri onlara paylaştırır ve de o parçaları bir araya gelerek kralın etrafında buluşması, bu parçaları kendi olduklarından daha fazla güçlü kılacaktır. O da bir aslında karşı tarafa verilen bir şanstır, bir alışveriş vardır orada. Batı demokrasisi de feodalizmin bu anlamda bir uzantısıdır baktığınız zaman. Çünkü bu feodalitede... Bakın Türkiye’de olmayan bir şey, feodalite Türkiye’de oluşmamıştır diyoruz ya ki batı demokrasisinin özüdür aslında, sözleşme “contract”. Feodalite her ne kadar dışarıdan bakıldığında çok böyle hiyerarşik, anti demokratik gibi gözükse de aslında demokratiktir özü itibariyle çünkü sözleşme vardır. Ben lordum kralı ordumla destekliyorum, o da bana koruma sağlıyor. Bu bir sözleşmedir. Taraflardan bir tanesi istediği zaman bu sözleşmeyi kırabilir. Demokrasi böyle bir şey. Burada da insanlar, proleterler, yığınlar verdikleri bu destek karşılığında ilk kez medeni hakları ediniyorlar, yani mahkeme önünde eşitlik, bir birey olarak algılanma.

19.yüzyılda, devrimlerin olduğu yüzyıldır 19.yüzyıl, yine burjuva devrimlerinin olduğu bir yüzyıldır ve yine proletaryanın desteğine ihtiyaç vardır. İşte 19.yüzyılda devlet sahip olduğu zenginliklerden, sahip olduğu kaynaklardan, bu kez siyasal kaynaklardan, ödün vermek durumundadır varlığını devam ettirebilmek için. Siyasal hakları verir kitlelere, seçme ve seçilme hakkı. Bunların belli nedenleri var o detaylara giremiyorum şimdi.

20.yüzyılı hatırlayalım II. Dünya Savaşı olmuş, her yer yıkılmış, müthiş bir yoksulluk var, müthiş bir sefalet var İngiltere’de. Bütün ülkenin yeniden inşa edilmesi gerekiyor. Devlet yani devleti oluşturan sınıflar, devleti oluşturan gruplar kitlelerin desteğini almak durumundadırlar. Ve onlara bu kez sosyal hakları vermek durumundadırlar. Aksi takdirde devlet, çıkması çok muhtemel sosyal buhran ile sosyal bunalım ile yerle bir olabilir. Yani devlet gördüğümüz gibi sahip olduğu hakları, sahip olduğu zenginlikleri, varsılıkları her defasında parça parça veriyor. Fakat her verdiği de geniş toplumsal yığınları kendine katıyor. Hani bir taraftan küçülüyor, gücünü

kaybediyor bir taraftan, kaynaklarını kaybediyor. Ama öbür taraftan da geniş kitlelerin, yığınların rızasını alıyor.

Katılımcı: Taviz vererek yaşamaya çalışıyor.

A.Kaya: Çok ideolojik bir şey, orada bir alışveriş var ve bir devlet aslında ne kadar zayıf görünürse o kadar güçlüdür. Bu çok önemli bir devlet ne kadar zayıf görünürse, o kadar güçlüdür. Çünkü ne kadar zayıf görünürse o kadar demokratiktir. Ne kadar zayıf görünürse o kadar kapsayıcıdır. Tersini söyleyelim bir devlet ne kadar güçlü görünürse o kadar zayıftır. Ne kadar ceberut görünürse, ne kadar baskıcı görünürse o kadar zayıftır, çünkü geniş yığınların desteğini almaktan çok uzaktır. Türkiye’de yakın zamana kadar aslında öyle bir şeydi. Allah devletimizi Anadolu’da sizler çok iyi biliyorsunuz hala belki öyledir, Allah devletimize zeval vermesin der. Ama onun hemen akabinde de devletin o aslında nefret ettiği, korktuğu devletin kuyusunu kazmak içinde elinden geleni yapar. Gider telini keser, gider okulunun duvarını yıkar? Saygı duymadığı yani işte 2005 Paris Fransa banliyö eylemleri ne yaptılar. Ne yaptılar o gençler kuzey Afrikalı gençler? Kamusal alana, okullara, çocuk bahçelerine, parklara zarar verdiler. Niye zarar verdiler? Hoşnut kalmadıkları ve edinmek istedikleri siyasal hakları onlara vermeyen devleti sabote ettiler. 6 milyon Müslüman var Fransa’da bu gün. Parlamentoda Fransız parlamentosunda, 650 milletvekili, tek bir Müslüman kökenli parlamenter yok. Dolayısıyla aslında yurttaşlık böyle bir şey... Yani aslında bugün itibariyle değişen koşullarda değişen talepler oluyor. Bugün ne yapıyor Kürtler diyor ki işte biraz dilimi konuşayım, kendi dilimde belediyede prospektüsler hazırlayayım, bir şeyler yapayım diyor, bana haklarımı ver diyor. Şimdi buna karşı set çekerseniz kendi düşmanınızı zaten yaratıyorsunuz. Onunla diyaloga girip o hakları tanırsanız desteğini alıyorsunuz. Etnik haklar, kültürel haklar, simdi ekolojik haklar... Bunlar böyle sürekli değişen düzlemde farklılaşıyor. İsterseniz bir 10 dakika ara verelim sonra devam edelim.

*****

A. Kaya: Evet, şimdi bu sivil toplum başlığı altında da bir iki noktaya işaret edelim. Şimdi genellikle siyaset teorisinde sivil toplum ve siyasal toplum ayrımı vardır. İşte devlet ve sivil toplum ayrımı vardır ve bunlar birbirlerine karşıt, bunlar birbirlerinden ayrı olarak değerlendirirler ama ben bunu çok da doğru olduğunu düşünmüyorum. Bugün itibariyle Türkiye’ye baktığımız zaman sivil toplumun mesela Ekim ayının

sonunda çıkacak olan Avrupa Birliği ilerleme raporunda son yıllarda Türkiye'deki sivil toplum hareketinin gösterdiği başarıları öven bir rapor çıkacak başka şeyleri eleştireceklerdir tabii ama, onu biliyoruz sivil toplum konusunda Türkiye'deki olumlu ilerlemenin altını çizecekler.

Sivil toplum biraz yukarıda da ifade ettiğim gibi yatay demokratik ilişkilerin hâkim olduğu toplum. Burada özellikle son yıllarda, Türkiye'ye bu sivil toplum perspektifiyle bakmak gerekiyor yani ben orada biraz dikkatli olmak gerektiğini düşünüyorum. Bugün Türkiye'de yaygın bir şekilde egemen bir filantropi geleneğinin olduğu ya da oluşmaya başladığını gözlüyoruz. Filantropi yardım demek. Yardımlarla sürekli okul yaptırma kampanyaları, başka ne olabilir, ramazanda işte Deniz Feneri Derneği, katılımcılar arasında da var örneğin: Toplum Gönüllüleri Vakfı, şimdi biraz iğneyi kendimize batırmaya çalışıyorum, başka ne var Eğitim Gönüllüleri Vakfı, Engelliler Vakfı, Sigarayla Savaşanlar Derneği bir sürü böyle şey var, STK var. Acaba STK Neoliberal düzlemin yarattığı, neoliberal ideolojinin yarattığı bir olgu mu? Şu nedenle bunu soruyorum. Bütün bu sözünü ettiğimiz şeyler eğitim vesaire aslında refah devletinin, modern devletin seslendiği vatandaşların sahip olduğu haklar olarak değerlendirmesi gerekmiyor mu yani hakkı değil mi yani bir engellinin rahatlıkla otobüse binebilme hakkı hak değil mi? Yani onun hakkıdır onun vatandaşlık hakkıdır. Ya da ücretsiz eğitim, okuma yazma öğrenmek onun vatandaşlık hakkı değil mi? Hakkıdır. Yani bunların sayısını arttırabilirsiniz. Ya da işsiz, parasız, bir insanın yaşama hakkı onun anayasal hakkı değil midir? Yaşamak zorundadır, yani onun anayasal hakkıysa o devlet o refah devleti ona bakmakla yükümlüdür. Ama ben bugün Türkiye'de, bu sadece Türkiye'de değil dünyanın pek çok yerinde, özellikle son 30 yıl, refah devletinin ciddi anlamda aşındığını, ciddi anlamda asıl yükümlülüklerini yerine getirmekten uzaklaştığını ve neredeyse sadece bir güvenlik aygıtı haline geldiğini, dönüştüğünü görüyorum. Polisiyle, askeriyle bir güvenlik aygıtı haline dönüşüyor. Ve modern anlamda anladığımız anlamda demokratik bir devletin sahip olması gereken, yerine yetirmesi gereken yükümlülükleri de başka bir takım kurumlara sözüm ona sivil topluma ihale etmeye başladığını söylemek mümkün. Yani bugün işte Deniz Feneri Derneği ya da bir sürü başka dernek de onları yapıyor. Tarlabası'nda bir Toplum Evi açtık çocuklar falan sokakta kalmasın eğitim görsünler, şiddetten uzaklaşsınlar hep böyle gönüllülük esasına dayalı bir takım şeyler yapmaya çalışıyoruz. Şimdi bu bir taraftan çok güzel bir şey çünkü Türkiye'de hakikatken

bunun çok başarılı yapıldığını ve hakikatken bir katkı bir maddi beklenti olmaksızın gönüllülük esasıyla yapıldığını ben biliyorum. Ama Hollanda'da böyle değil. Hollanda'da gönüllülük kurumu parasal bir şeydir. Yani o bir iştir, yani gönüllülük bir iştir. Bir yerlerden kaynak olduğu zaman gönüllü oluyorsunuz. O bir iştir yani ama burada hakikatken gönüllülük diye bir şey vardır. Fakat ben burada dikkatli olmak gerektiğini düşünüyorum çünkü bugün özellikle son AKP iktidarının ben bunu çok daha fazlasıyla yaygınlaştırdığını, filantropiyi çok daha yaygınlaştırdığını ve bir takım belki vakıf ve İslami bir takım ritüellerin daha ön plana çıkarıldığını, kömür yardımından tutunda bir çok alana kadar. Örneği Konya'da bir belediye webini peygamberin bir sözüyle başlatıyor : Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir. Şimdi böyle bir anlayış modern devletin anlayışı olamaz. Burada bir şey var böyle bir acıma, böyle bir hani sevap, sevap işleme, acıma, evet lütfetme böyle bir şey olamaz. Yani şu anda böylesine bir geleneğin hâkim olmaya başladığını ama bunun doğrudan İslam'la ya da bu ülkenin gelenekleriyle bağlantılı olduğunu düşünmeyelim bu aslında doğrudan neoliberal iktisadi anlayışın beslediği bir damar. Çünkü neoliberalizm minimal devlet der. Devlet ortadan kalktığı neredeyse hiçbir ekonomik ilişkiye karışmadığı sadece bir güvenlik mekanizması olmasını ister neoliberalizm. Theacher ile başlar Reagan ile devam eder ve burada da Türkiye'de Özal ile birlikte kök salar. Yani biz burada yavaş yavaş bir iâşe toplumu yaratıyoruz. Refah toplumu Refah devleti yerine bir iâşe toplumu yaratmaya doğru gidiyoruz. Yani o yüzden ben mesela bu şeylere biraz daha eleştirel bakmaya başladım; televizyonlarda çıkıyorlar üç beş kişi yardım topluyorlar. Yani hayır çözüm o değil. Demin bir arkadaşınız diyordu, her şeyi sattılar sattılar, bütün o sattıkları şeyleri doğrudan vatandaşa yurttaşa ya da yurttaşın eğitimine ya da sağlığına yatırmak yerine başka alanlara yatırıyorlar çünkü devleti o anlamda neoliberal bir gelenekten geldikleri için devleti bir ticari mekanizma olarak görüyorlar. Bugün hakikatken siyasal elite baktığımız zaman, AKP elite baktığımız zaman İslamcı bir şey görmüyorum. Belki ondan daha kötüsü neoliberal bir şey görüyorum. Neoliberal, yapması gerekeni yapmayan asıl yükümlülüklerini ihale yoluyla STK'lara yükleyen başka gruplara yükleyen 'sevap' diye sonra insanlara aktarmaya çalışan bir iktidar görüyorum. Asıl mesela bence o.

Katılımcı: Aradan bir önce şey söylemiştiniz yurttaşlık bir sözleşmedir ve devlet giderek taviz vererek devam eder. Şimdi STK oluşumları sürecin siyasal sosyal

haklar sürecinin bir parçası....ne oldu da bu kez ne oldu da sivil toplum hareketleri şu anda bu düzeyde...yani bu neyin tavizi.

A. Kaya: Türkiye’de sivil toplum geleneğinin köklü bir gelenek olduğunu düşünüyorum yani Osmanlı’ya baktığımız zaman bugün eski Osmanlı coğrafyasını böyle bir gözümüzün önünden geçirelim Bulgaristan’ı, Yunanistan’ı, Kıbrıs, Ortadoğu işte vesaire bütün bu ülkeler arasında Bulgaristan’da dahil, Romanya’da dahil, Sırbistan’da dahil hepsinin içerisinde sivil toplumun demokratik sivil toplumun en egemen olduğu coğrafya Anadolu coğrafyasıdır. Zaten Türkiye’nin öyle bir geleneği var. Türkiye’nin öyle bir geleneği var bu işte 12 Eylül anayasasıyla ciddi anlamda tırpanlanmış olmakla birlikte, bu son yıllarda küreselleşmeye birlikte Türkiye’nin kendi çeperinden taşıp dış dünya ile eklemlenmeye başlamasıyla birlikte bir takım talepler dile getirilmeye başlandı. Demokratikleşme talepleri, eşitlik talepleri ve bu taleplere yavaş yavaş olumlu yanıt vermeye başlayan bir devletin ortaya çıktığını ben düşünüyorum. Yani daha demokratikleşen bir devlet mekanizmasının ortaya çıktığını ben düşünüyorum. Tabii bunun açıklaması çok geniş burada ticari ve endüstriyel burjuvazinin asker ile göbek bağına kesmeye başlaması, askerinin o anlamda başka bir ekonomik aktör haline dönüşmeye başlaması, yani bu tür süreçlerle herhalde açıklamak mümkün daha uzatmak çok mümkün bu analizi.

Katılımcı: Dünya ölçeğinde düşünecek olursak bu anda ilk başlangıç noktası ya da bir şey bulma şansımız var mı?

A.Kaya: Yani dünya ölçeğinde bu yeni sosyal hareketler dediğimiz 1960’lı yıllarda ortaya çıkan yeni sosyal hareketler dediğimiz bir takım feminist hareketler, bir takım çevreci hareketler, bir takım etnik hareketler bu sürecin herhalde asıl ivme kazanmasına neden olan önemli faktörlerdi. Özellikle Amerika’da başladı ve daha sonra küreselleşmeyle birlikte çevre ülkelere yayıldı diye düşünüyorum. Türkiye’de bundan etkilendi, Türkiye’de işte bununla birlikte 1990’larda Alevi hareketi, Kürt hareketi, kadın hareketi bunlarla paralel olarak aslında... Tabii 1989 o ideolojik kamplaşmanın belli ölçüde ortadan kalkmasıyla birlikte o yukarıdaki ana ideolojik damarların ortadan kalkmasıyla birlikte daha farklı bir takım özgürleşme söylemlerinin daha net olarak ortaya çıkmasında neden oldu diye söylemek mümkün.

Katılımcı: Radikal İslam ya da ilimli İslam artık adı her neyse artık ayrı ayrı varlar. Bunun ortaya çıkması ne? Yani bir yerlerde bir sızıntı vardı, bir gedik vardı ve

İslamcılar olmasa bugün bir başkası olacaktı. Adamlar stratejik çalışıyor, uzun vadeli çalışabiliyor. Yani bu ortada varken neden o boşlukları farklı bir şekilde dolduramadık da neden birileri gelip böyle üstün bir zekâ örneği ya da strateji geliştirmeye başladı ya da gedikleri doldurmaya başladı. Birileri inancı, maneviyatı sömürerekten onun üzerinden rant yapmaya başladı. Yani vardı böyle bir açıklık vardı. Yani görmezden geldiğimiz, ya da farklı bir şekilde.

A.Kaya: Onlar tabii AB'ya daha fazlasıyla oynadılar, özgürleşmeyi orada buldular, küreselleşme süreçlerini daha doğru okudular, yani bir grup o süreçleri daha doğru okudu, daha doğru stratejiler üretti ve kazananlarda o anlamda o grup oldu.

Katılımcı: Fetullah Gülen'in bir kitabını okudum, merak ettim yani kimdir nedir nasıl bir insandır diye. Ya okudukça hayret ettim. Okudukça bağlantılar yani dehşet bir bağlantı. Avrupa'yla bağlantıları... Bunun önüne geçilebilirdi. Sadece yön verildi gibi bir şey.

A.Kaya: Tabii bir takım çok başarılı operasyonlar var. Ben yarın öbür gün ordunun bile Fetullahçı olabileceğini düşünüyorum. Ordu bile Fetullahçı olabilir. Fetullahçılık aslında benim görebildiğim kadarıyla İslam'ı Kemalizimle birleştirebilen çok başarılı bir proje. Hatırlayın Türkçe olimpiyatlarını yani Kemalist devrimin aslında hülyasını gerçekleştiriyor, yani Türkçe'yi her şeyin merkezine koyuyor. Yani düşünebiliyor musunuz, bir tane dokuz yaşında Rus sarışın kız temel fıkrası anlatıyor Laz aksanıyla, ya da simsiyah bir Afrikalı çocuk müthiş bir İstanbul Türkçesiyle karşınıza çıkıyor. Şimdi burada bundan etkilenmemek mümkün değil. Başka bir sürü örnekleri vermek mümkün. Bir de mesela benim son dönemde dikkatimi çeken başka bir şey de bu Harun Yahya, Adnan hoca. Geçen seneydi galiba, taksimde metro istasyonunda bir sergi var baktım öyle fosiller filan var. Hiç daha serginin başlığını filan görmedim. Sonra baktım orada delikanlı filinta gibi görevliler var. Tamam dedim bunlar Adnan hocacılar. Baktım ki sergi aslında evrim teorisi diye bir şey yoktur diyor. Bakınız diyor dört bin yıl önceki kaplan hala aynı kaplandır. O evrim teorisini bir şekilde olumsuzlamaya çalışıyor ama enteresan aynı projeyi Amerika'daki Evangelikanlar da yapıyor. Şimdi bir taraftan da Protestanlar, Evangelikanlar o muhafazakârlar var ya Bush'un kavimi onlar da mesela aynı şeyi yapıyorlar. Şimdi mesela çünkü gazetede vardı. Fransa'da yine büyük mesela olmuş, O kitabı gördünüz değil mi? Evrim teorisini eleştirdikleri şöyle müthiş pahalı bir kitap bana iki

defa gönderdiler her defasında kapının önüne koyuyorum birileri alıyor gidiyor. Ama o kitaptan Fransızca olarak Fransa'da bütün akademisyenlere göndermişler yani bu sadece Türkiye ile filan bir şey değil, Başka bir şey bu tabii bunu anlamak mümkün değil.

Katılımcı: 1980'lerden sonra STK'lar güçlendikçe taşeron görevi var gibi bir şey çıkmıştı, görüş var. Şimdi STK'ların güçlenmesi neoliberal devleti güçlendirir mi? Katılımcı: Güçlenmesi tehlikeli bir şey mi?

A. Kaya: Son dönemde üzerine düşünmeye başladığım bir şey orada biraz dikkatli olmak lazım diye. Tehlikeli değil fakat şeye dikkat etmek lazım yani refah devletini yeniden geri davet etmek gerekiyor. Yani refah devleti nedir? Refah devleti medeni haklar, siyasal haklar, sosyal haklar, kültürel etnik ekolojik haklar türü vesaire hakları var kılan, eşitliği özgürlükten de önce tutan, kaynakları bütün bu kaynakları eşit olarak dağıtmayı hedefleyen yapının kendisidir. Bir hakemdir refah devleti. Yani ben diyorum ki, sizler diyorum devletin işini yapıyorsunuz, yapmayın diyorum yani başka işler de vardır onlar yapılabilir. Bu asıl meselemiz bizim o refah devletini yeniden aslında Türkiye'de de çok kurumsallaşmış bir şey olmamakla birlikte, o refah devletini yeniden kurmaya çalışalım. Yani onun taleplerini yaratalım, onun kaygılarını konuşalım gibisinden bir şeyler diyorum.

Katılımcı: Sosyal hakları yönelik bu tür STK'lara bakış açılarını mı değiştirmeleri gerekiyor ya da devletin o açıklarını kapatırken, ya da işte devletin o görevini alırken o değişim nasıl sağlanacak? Yani o zaman bu tür STK'ların görevi nedir? Ya da ne olabilir? Nasıl bir bakış açısı getirilebilir? Nasıl bir bakış açısı gerekiyor o neoliberal devleti güçlendirmemek adına.

A. Kaya: STK'lar üzerine çok fazla düşünmedim bende onlardan bir tanesinin içinde yer alıyorum. Tarlabası Toplum Merkezi'yle birlikte ama hani hipotetik olarak düşündüğüm zaman parlamentoya daha fazla etki edebiliyor olmak gerekiyor. Siyasete doğrudan etki edebiliyor olmak gerekiyor. Siyasete katılmak sivil toplum kuruluşu temsilcilerinin de önemli siyasal aktörler olarak genişlemekte olan demokratikleşme olan siyasal merkeze girmelerini sağlamak gerekiyor herhalde. Ben Türkiye'deki STK'ları görebildiğim örnekler olarak çok önemsiyorum ve çok doğru çalıştıklarını Avrupa'ya oranla, Avrupa'dakilere oranla, çok doğru çalıştıklarını düşünüyorum. Çünkü ortak projeler yapıldığında, Alper de bilir, ortak projeler

yapıldığında üniversitelerle ya da STK'larla, Avrupalı STK'larla Türk STK'lar ya da üniversiteler arasında, çok net bir şey vardır Türkiye'deki STK'ların ve akademik çevrelerin işi çok ciddiye alıp, projeyi çok ciddiye alıp aldıkları paranın son kuruşuna kadar hak edecekçesine çalıştıklarını, ürettiklerini görürüz. Ama bu bir ön yargı değildir bu deneyimlerle sabittir. Almanyalı, Hollandalı, Fransalı STK'ların ise bunu... Orada bir sektör vardır. Orada bir fon sektörü vardır, o fonlar zaten dağıtılacaktır. AB biraz da böyle işliyor, o fonlar zaten dağıtılacaktır, o fonları tüketecek olanlar da bizler olmalıyız diye işin içine girip aslında çok fazla üretmeyen gezen gezgin bir takım aktörlerin ortaya çıktığını görüyoruz. Ben Hollandalı, Hollanda'yı biliyorum hep imrenirdim Hollanda da... Çünkü biz şeyi biliriz yani modern toplum demek gönüllülüğün egemen olduğu toplum demektir ama ben onu söylerken bunun daha çok bizdeki anlamıyla gönüllülük olduğunu düşünürdüm. Hâlbuki hakikatken öyle değil Hollanda da gönüllülük demek, yani nasıl gönüllü oluyorsunuz gidiyorsunuz çalışıyorsunuz maaşınız oluyor yani şimdi öyle bir gönüllülük Türkiye'de... Ama Türkiye'de ona doğru gidiyor. Yani Avrupa Birliği entegrasyon sürecinde bu oraya doğru gidiyor. Hakikaten STK'lar hakkında çok şey bilmiyorum ama benim hissiyatım yaptığınız işleri yapmaya devam edin ama devlet tarafını bunun neoliberal devlet anlayışını da eleştirmek durumundayız zorundayız. Çünkü ne yaparsak yapalım bu işlerin bu kampanyaların sonu yok bunlar palyatif çözümlerdir. Asıl yapısal çözümleri üretecek olan kaynaklar elinde bulunduran ve doğru yerlere harcaması gereken devlettir, merkezi devlettir.

Tabii ister STK'lar olsun ister başka kurumlar olsun fon sağladıkları kurumlarla "clientalist" bir ilişki geliştiriyorlar. Yani patron müşteri ilişkisi geliştiriyorlar ki bu demokratik bir ilişki olamaz. Buradan üretilen ürün de istediğimiz anlamda bir ürün olamaz. Dediğiniz gibi daha özerkleşebilmek, daha doğru ürünler çıkarabilmek için kendi kendini fonlayabilen STK'ların olması lazım ama ben nerelerden o fonlar sağlanabilir onu çok fazla bilmiyorum. Avrupa'da seçimlere katılmama ya da katılma oranının düşük olmasını çok farklı şekillerde açıklamak mümkün. Bunlardan en önemlisi siyasetin tanımının değişmesi, siyasetin tanımı değişiyor. Yani artık siyaset sadece gidip bir siyasal partide siyaset yapmak anlamına gelmiyor. Bu yeni toplumsal hareketler dediğimiz hareketlerin özünde bu vardır, bir STK'da var olmak siyaset yapmaktır aslında. Çünkü siyaset demek aslında toplumun ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumun farklı kesimlerinin birbiriyle iletişime girmesini sağlamaktır.

Siyaset budur, yani modern anlamda Habermass'ın tanımladığı siyaset budur. Toplumun farklı kesimlerinin birbirleriyle iletişmesini sağlamaktır siyaset. Almond ve Verba'nın 1965 yılında yayımladıkları *Civic Culture* başlıklı çalışmalarında ortaya attıkları bir teorileri vardı "sleeping dogs" teorisi yani "uyuyan köpekler teorisi" yani insanlar hayatlarından memnunsanız zaten siyasetin ya da siyasal elitin değişmesi gibi pek de fazla kaygıları olmayabiliyor.

Katılımcı: Avrupa'da talep edecekleri bir şey kalmamış ama Türkiye'ye dönersek ihtiyacımız var yapmak zorundayız yani öyle ve ya böyle zorundayız.

A.Kaya: Post modern toplumların talepleri farklı oluyor. Şimdi bu başlık altında biraz hızla gideceğim. Benim söyle bir tezim var. Burada iki kavram var çok kültürlülük ve çok kültürcülük. Yani İngilizcede birincisi "multiculturality" yani fenomenin kendisi yani olgunun kendisi Türkiye çok kültürlü bir coğrafyadır. Altmış tane farklı etnik grup vardır. Bu bir gerçekliktir. Tarihsel bir gerçekliktir. Çok kültürcülük bir ideolojidir. Yani "multiculturalism" dediğimiz şey ideolojidir, siyasal bir ideolojidir. Ve şöyle bir şey burası çok kültürlü bir ülke olabilir ama siyasal iktidarlar, devlet, bu çok kültürlülüğü siyasal olarak tanımayabilir. İşte Türk ulus devleti Türklük üzerine, milliyetçilik Türk milliyetçiliği üzerine, hatta Sünni, İslam ve Türklük üzerine kurduğu bu Türkiye Cumhuriyeti'nde çok kültürlülüğü uzun yıllar siyasal olarak tanımamıştır. O yüzden Kayseri'de Çerkezler sayıları çok olduğu için kamusal alanda kendi dillerini konuşabilmişlerdir ama Bandırma'daki Çerkezler korktukları için tarihsel bir takım nedenlerle de kendi dillerini konuşamamışlardır. Trabzon'da başka sorunlar yaşanmıştır. Yani sürekli bir korku hali hâkimdir. Yani minibüste bir Kürt Kürtçe konuşamazdı. Böyle üstüne üstüne gidilirdi. Çünkü "Kürt" diye bir şey yoktu.

Katılımcı: Benimde eşim Çerkez diyorsunuz Kayseri'de kimliklerini yitirmemişler konuşabiliyorlar fakat Çerkezce falan hiçbir şey bilmiyorlar. Nasıl Çerkezler...artık yitirmişler konuşmaya konuşmaya

A.Kaya: İşte oradan büyük oranda İstanbul'a göçler oluyor Kayserili mi?

Katılımcı: Hayır Kafkas Çerkez'iymiş

A.Kaya: Nereden nereye gelmiş?

Katılımcı: Kafkasya'dan Kilis'e gelmiş

A.Kaya: O tabii o grubun sayıca azlığı, içinde bulunduğu mekândaki azlığı ve çokluğuyla alakalı bir şey. Mesela Kayserililer çocuklar bile, beşinci altıncı yedinci kuşak çocuklar bile, Çerkezce'yi konuşabilirler Kayseride.

Katılımcı: Sadece Kilis'de iki büyük aile kalmış

A.Kaya: İşte asimile olmak durumundadır, kolay olan o dur yani.

Katılımcı: Benim anneannem Çerkez uzun süredir İzmir'de oturuyor, Kayseri'den ama tamamen ayrılmışlar. Ama kendisi ve çocukları Çerkezce'yi çok iyi biliyor kendi aralarında, özellikle kardeşler arasında evde de konuşurlar, ki anneannem Türkçe konuşulmalıdır der. Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşundan geldiği için Türkçe konuşulmalıdır diye düşündüğü halde kesinlikle Çerkezceyi unutmaz.

A.Kaya: Tabii "vatandaş Türkçe konuş" 1930'lu yıllarda 1940'lı yıllarda ve 1980'li yıllarda yani "vatandaş Türkçe konuş"... Ama şimdi Hollanda'da da var mesela Rotterdam'da "vatandaş Hollandaca konuş" . Yani Türkiye için konuştuğumuz bu içe kapanma hali pek çok ülke için de geçerli. Hollanda için de, Fransa için de, Almanya için de, Belçika için de bunlar küresel süreçler. Şimdi son yıllarda Türkiye'de bir takım ve dünyada bir takım değişiklikler yaşandı ve ben iddia ediyorum ki, 1999 yılı itibariyle ve hatta ondan az daha önce 1990'lı yıllar itibariyle Türkiye'de çok ciddi anlamda bir demokratikleşme süreci, Avrupa Birliği entegrasyonu ile birlikte çok ciddi demokratikleşme süreci yaşandı. Bu sürece etki eden Avrupa Birliği ülkeleri olabildiği gibi Türkiye'nin kendi içinden gelen talepler de olmuştur ve ben bu iç talepleri yani iç faktörleri daha önemsiyorum. Eğer Türkiye'de demokratikleşme yönünde çok ciddi bir toplumsal talep olmasaydı Avrupa Birliği'nin demokratikleşme yönündeki taleplerini ya da telkinlerini olumlu anlamda karşılayacak bir mekanizma olamazdı. Dolayısıyla ben asıl önemli olanın Türkiye'deki toplumsal aktörlerin, siyasal aktörlerin, demokrasiye olan susamışlıkları olarak, demokrasiye olan talepleri olarak görüyorum ve bu anlamda iyimser düşünüyorum Türkiye toplumu hakkında. Uzun yıllardan beri bu iyimserliğim vardır. Yer yer kırılmalar olabilir, biraz önce ifade ettiğim gibi geçtiğimiz iki yıl kırılmadır, yapay bir krizler bütünüdür. O süreç bitmiştir ve şimdi farklı bir süreç vardır. Tekrar daha olumlu düşünmemiz için fazla veri mevcuttur. Tabii geleceği biz yapacağız.

Katılımcı: Hocam bir şey soracağım. Doğu kültürü ve batı ile ilgili. Dış oyunlar, bizi bölmeye çalışan dış oyunlar olduğu devamlı söyleniyor siz bu konuya nasıl bakıyorsunuz? Şimdi mesela Amerika'ya bakıyoruz demokrasi filan diyoruz, Amerika pek en çok etnik gruptan oluşan bir ülke ve 11 Eylül olaylarından sonra Amerika bayrağı altında, İngilizce dili altında, Hıristiyanlık altında insanları toplamaya çalışıyor. Ama bize de demokratikleşme adı altında etnik grupların üstüne gidiliyor. Bunu nasıl açıklıyorsunuz?

A.Kaya: Ben ona şöyle bakıyorum; onun yani bu tür söylemlerin Türkiye'de çok egemen olduğunu biliyoruz. Bizi bölmeye çalışan uluslararası bir takım nifakların olduğu bilgisi kamusal bir bilgidir, egemen bir bilgidir. Bu bilginin çok belirli bir takım gruplar tarafından üretildiğini düşünüyorum. Ve dış düşmanların yaratılması ile birlikte kendi iktidarlıklarını daha da kolaylıkla yeniden üretebildiklerini düşünüyorum. Korku... Korku siyaseti.

Katılımcı: Uluslararası ilişkiler teorilerinden bir tanesi de böl parçala yönet. Böyle bir teori de var.

A.Kaya: Şimdi kolonyalizim de var evet, kolonyal geçmişi olan ülkeler öyledir, ama ben daha çok dünya siyasetine kapitalistleşme olarak bakıyorum. Yani benim açımdan Türkiye'deki herhangi bir kapitalist ile Dünyanın herhangi başka bir yerinden gelen kapitalist arasında bir fark yoktur. Yani bugün nasıl Sabancı gidip Peru'da lastik fabrikası açıyorsa, pekâlâ Mitsubishi de gelip burada istediği fabrikayı açabilir. Benim için önemli olan o sermaye ve üretim araçlarını elinde bulunduranlar ile bulundurmayanlar arasındaki o iktidar kavgasıdır aslında, iktidar mücadelesidir aslında. Dolayısıyla, ben bu dış mihraklar sözcüğünün belli gruplar tarafından çok başarıyla bu güne kadar kullanıla gelen bir yönetsellik aygıtı, bir yönetsellik aracı olduğunu düşünüyorum. Bir başka örnek vermek gerekirse Amerikanlaşma diye bir kavram vardır ve bazen mesela Erdoğan'da bunu çok kullanır, bazen anti-Amerikancılığı tırmandırır siyasetçiler Türkiye'de çünkü oradan çok başarılı bir şekilde verim alırlar. Türkiye'deki milliyetçiliği, milliyetçi damarı beslerler ve oradan da oylarını arttırma kaygısındadırlar. Şimdi tamam Amerikancılık hakikatken eleştirilmesi gereken bir şeydir ama o Amerikancılığı kendi milliyetçi söyleminiz bağlamında kullanıyorsanız, o söylemi kullananın söylemi Amerikancılık kadar tehlikeli bir söylemdir diye bakarım ben anlatabiliyor muyum? O yüzden ben o tür şeyleri kendi

analizlerimde hiçbir değişken olarak değerlendirmem, daha iç faktörlere bakarım ama tabii işte petrol oyunları vardır, Ortadoğu'ya nüfuz etme girişimleri vardır ve hatta 1951'deydi galiba, Küba krizi döneminde Türkiye'de Sovyetler Birliğine karşı yerleştirilen bir takım füzeler vardı. Sovyetler Birliği buna çok karşı çıkmıştı, onlar Küba'yı ele geçirmişlerdi. Ama son dönemde yapılan çalışmalar şunu gösteriyor Amerika Birleşik Devletleri Ortadoğu'ya girebilmek için, daha fazla nüfuz edebilmek için ilgiyi bilinçli olarak Küba'ya kaydırıldılar. Ve ondan sonra da Amerika Birleşik Devletleri Sovyetler Birliği karşısında Ortadoğu'ya daha fazla nüfuz edebildi. Yani Küba krizi yapay bir krizdir. Bu tür şeyler oynanıyor tabii yani oyun değil bunlar. Bu tür şeyler var. Evet, hedef şaşırtma, dünya siyasetinin birer gerçeği.

Şimdi burada ben bir takım süreçleri aktardım, özellikle 1999 Helsinki zirvesi ile birlikte Türkiye'de yaşanan önemli bir takım yasal, siyasal ve toplumsal değişikliklerin altını çizdim. Ve biraz önce ben size bu kültür nosyonunu anlatırken, yani bütünselci kültür nosyonu ve senkretik kültür nosyonunu anlatırken bir şeyi dikkatinize sunmak istiyorum. Yani bugün aslında çok kültürcülük dediğimiz proje dünyanın pek çok yerinde iflas etmiş bir projedir. Amerikalılar çok kültürcülüğü Amerika'yı bölen, parçalayan bir proje olarak artık nitelemektedirler. Almanya keza öyle, Hollanda'da işte Faslı birisi gitti Theo van Gogh'u, bir yönetmeni, öldürdü. Niye öldü çünkü biz zaten Müslümanlara üniversitelerini bile kurdurduk, hastanelerini kurdurduk ama onlar gelip bu sistemi baltaladılar... çok kültürcülük orada da iflas etti. Aslında çok kültürcülük çözüm değil. Çok kültürcülük yine neoliberal devletin farklı grupları, farklılıkları kontrol edebilmek için kullandığı bir aygıt. Şöyle ki; size diyor ki azınlıksınız bir yerde Türksünüz, Kürtsünüz, Faslısınız, Müslümansınız... Size diyor ki bak ben sana kültürel haklar veriyorum, sana kaynak veriyorum git folklörünü oyna, sergiler aç, konferanslarını yap, istersen televizyon da kur ama benim istediğim ölçütlerde bir dernek kur, bir örgüt kur ben seni muhababim olarak göreyim. Ama gayri meşru bir şey yapma, yasal olmayan bir şey yapma, benim kurallarıma uy ben sana para da vereceğim. Şimdi bu tabii çok hoş bir şey Kürtler için de bunu böyle düşünmek mümkün Türkiye bağlamında, ben hani sorunsalın başka bir yerde olduğunu anlatmaya çalışıyorum yine. Ne oluyor... gidiyor onlar da örgütleniyorlar, güzel paralarda geliyor sonra işte kendi dini ibadetlerini yapıyorlar, kültürlerini yaşatıyorlar ve biz özgürüz diye ortaya çıkıyorlar. Bu Nil Karaibrahimgil'in şarkısında olduğu gibi "Ben özgürüm". Şimdi kimlik üzerinden özgür olunmuyor. Dikkat edelim

hala sosyal ve iktisadi kaynakların eşit bölüşülmediği, hala siyasal alanda eşit temsilin olmadığı bir yapı karşımızda duruyor. Yani çok költürcülük aslında neokolonyal bir proje. Bölüyor, grupları bölüyor. Mesela Almanya'da yüz kadar Alevi örgütlenmesi vardır. Almanya'da bir sürü farklı Türk örgütlenmesi vardır, hepsi kaynak alır. Tabii kaynak alabilmek için birbirleriyle rekabet etmek durumundadırlar, birbirleriyle kıyasıya rekabet etmek durumundadırlar. Yani Türkler Türklerle, Aleviler Alevilerle, Müslümanlar Müslümanlarla... İşte neokolonyal mantığı buradan geliyor. Kültürel anlamda kendisini ifade edebiliyor ama hala siyasal anlamda çok aşağılarda, hala iktisadi bölüşüm süreçlerinde çok dışarılarda, dışlanmış, hala eğitim düzeyi çok düşük çocuklarla yaşamaya devam ediyor. Dolayısıyla çok költürcülük aslında merkezi siyasal merkez açısından çok başarılı bir ideoloji olarak uygulana geldi yirmi yıl otuz yıl boyunca Avrupa Birliği ülkelerinde ama bugün artık iflas etmiştir. Çünkü insanlar da bunun farkına varmışlardır ya ben kendime özgür diyorum ama hala işçiyim, hala yoksulum, hala işsizim, hala çocuğum benimle aynı mesleği yapıyor, okuyamıyor. Dolayısıyla orada ciddi problemler var. Yani bu anlamda çok költürcülük belki Türkiye için şu an itibariyle bir progresif, bir ileri adım olabilir ama aynı zamanda bunun da farkında olmak gerekiyor. Aslı mesela siyasal alanda, toplumsal alanda talepleri dile getirebilmek ve o taleplerin karşılığını alabilmek ve iktidarla, siyasal partilerle kıyasıya mücadele etmek.